

Musiikki modernin luetteloinnin kohteena

Heikki Poroila
FM, kirjastonhoitaja

1. Musiikin dokumentointi 2010-luvulla
 2. Bibliografisen kuvailun muuttunut tehtävä
 3. Miksi musiikki on niin eri asia?
 4. Hakupisteiden valinta ja rakentaminen
 5. Musiikin tiedonhaun ja löytymisen filosofiaa
 6. Viittausjärjestelmistä ja niiden puuttumisesta
 7. Luetteloinnin tulevaisuudesta
- Demonstraatio – musiikin luettelointia Sierra-ohjelmaan (HelMet)

– 6 –

Suomessa on vuoden 2016 keväällä siirrytty korkeakoulukirjastoissa ja joissakin yleisissä kirjastoissa (Tampere, Turku) käyttämään angloamerikkalaista RDA-säännöstöä (Resource Description and Access). En voi kuitenkaan sen mukanaan tuomia muutoksia systemaattisesti esitellä, koska olen perehtynyt asiaan riittämättömästi ja koska säännöstö on jatkuvasti muuttunut varsinkin suomenoksen ja etenkin musiikin osalta. On todennäköistä, että 2010-luvun lopulla useimmat suomalaiset kirjastot ryhtyvät soveltamaan RDA:n periaatteita jollain lailla. Projektin tiedotussivuilta (<https://www.kiwi.fi/display/Kuvailusaantopalvelu/Tervetuloa>) voi seurata asioiden edistymistä. Varsinaisen RDA:n sivuille ei pääse ilman salasanoja niiden maksullisuuden takia. RDA-kirjastotkin käyttävät edelleen MARC21-formaattia, mutta myös siitä on tarkoitus jossain vaiheessa luopua.

RDA on – ainakin musiikin osalta – näkemyksiä jakava säännöstö. Se ei esimerkiksi hyväksy pääesittäjän valitsemista kirjauksen otsikkoon, mitä on yleisten kirjastojen asiakaspalvelun kannalta erittäin vaikea hyväksyä. RDA muuttaa myös yhtenäistetyn nimekkeen rakentamisperiaatteita tavalla, joka koko laajuudessaan käyttöön otettuna tekee kaikista olemassa olevista ohjelueteloista käytökeltä vottomia ja pakottaa erittäin työlääseen tietokantojen takautuvaan muuttamiseen. Tällä hetkellä on vielä avoinna, miten mm. nämä ongelmat ratkaistaan.

Näistä syistä johtuen – ja koska suurin osa yleisistä kirjastoista **ei ole** ottanut RDA-sääntöjä käyttöön –, päivän opetus perustuu kokonaisuudessaan perinteisiin suomalaisiin luettelointisääntöihin ja niiden pohjalta rakennettuihin sovellusohjeisiin.

– 6 –

1. Musiikin dokumentointi 2010-luvulla

Kirjastojen ja niiden asiakkaiden maailma on muuttunut nopeasti 2000-luvun aikana. Miten tämä muutos näkyy musiikkijulkaisuissa ja niihin kohdistuvassa kiinnostuksessa?

Paradoksaalista tai ei, nopeasti vilkaisten juuri mikään ei ole muuttunut. CD-levyjä julkaistaan nimekemääräisesti enemmän kuin koskaan, vaikka kokonaismyynti laskee. Nuotteja tulee markkinoille suunnilleen kuten ennenkin, eikä ainakaan populaarimusiikista ole koskaan julkaistu niin paljon kirjallisuutta kuin 2010-luvulla on tapahtunut. Musiikkilehdetkin voivat suunnilleen yhtä hyvin tai huonosti kuin ennen, jopa musiikin kuvataallenteiden puolella on edelleen tarjontaa, kun DVD-formaatista on yritetty siirtyä teräväpiirtoon.

Tämän vanhan maailman rinnalle on tullut kokonaan uusi verkkomaailman kuvio, jonka kiintopisteitä ovat YouTube, Naxos Music Library, Spotify, Netflix ja vähenevässä määrin iTunes. Verkon kautta tapahtuva sisältöjen jakelu on kirjastoissa vielä jokseenkin helppo ohittaa, koska se ei ole kirjaston omaa kokoelmaa, vaikka sitä täydentääkin. Moderni dokumentointiajattelu lähtee kuitenkin siitä, että dokumentoinnin on syytä avautua ”entiteettien” kaikkiin ilmenemismuotoihin, olivatpa ne perinteisiä fyysisiä tallenteita tai verkon kautta saavutettavissa olevia virtuaalisia tietoresursseja.

Siksi on perusteltua, vaikkei välttämättä kiireellistä, pohtia julkisten kirjastojen dokumentoinnin tehtäviä. Kiirettä ei ole lähinnä siksi, että CD-levy ei ole nopeasti korvautunut pelkästään verkon kautta jaettavilla sisältöillä. CD-levyjien rinnalle ovat kyllä tulleet ensin iTunesin symboloima tiedostojen myynti ja sitten Spotifyn symboloima suoratoistopalvelu. CD-levyjien valmistamista ja myyntiä tämä ei kuitenkaan ole lopettanut, vaikka myyntimäärät ovatkin laskussa aivan kuten kirjastoissa pop-CD-levyjien lainausluvut.

Jos lähdemme siitä perusoletuksesta, että kirjasto dokumentoi jokaisen kokoelmaan hankitun nimekkeen kunnolla – mitä ei välttämättä säästötoimien takia enää tehdä –, tehtävä ei ole ihmeemmin muuttunut. Tallennevalikoimakaan ei ole juuri laajentunut, mitä nyt muutama SACD-hybridi ja BD-levy on tullut 2000-luvulla mukaan. Mutta moni kirjasto tarjoaa tänä päivänä Naxos Music Libraryn, osittain lainauksen korvaavana palveluna, joka ainakin täydentää kirjaston taidemusiikkikoelmaa verkossa.

Pitäisikö meidän suhtautua huolestuneesti siihen, kuinka huonosti Naxosin tai Spotifyn palvelussa oleva musiikki on luetteloitu? Mielestäni huoleen on syytä, tai ainakin on pysähdyttävä vastaamaan, miksi olemme sen suhteen passiivisia, kuten nyt olemme. Pääsyy on selvä: meillä ei ole resursseja tehdä mitään verkkotoimijoiden valtavalle tarjonnalle, vaikka halua olisikin. Mutta ei meillä ole käytäntöjäkään sille, miten verkossa, mutta ei omassa kokoelmassa olevia kohteita luettelotaisiin.

Periaatteessa ei ole mitään estettä sille, että jokin suomalainen kirjasto luetteloi Naxosin verkkopalvelussa olevan levyn, joka ei sisälly omaan fyysiseen kokoelmaan. Luettelointi sinänsä ei poikkea siitä, mitä tehtäisiin vastaavan CD-julkaisun kohdalla. Nidetietojen kohdalla olisi vain viite Naxosin palveluun. Luettelossa dokumentaatio käyttäytyisi kuin vastaava CD, esimerkiksi tällä tavalla:

http://luettelo.helmet.fi/record=b2062640~S9*fin.

Vaikka oman fyysisen kokoelman luettelointia voi perustellusti pitää kirjaston päätehtävänä, verkotarjonnan dokumentointi on aito haaste, johon on jollain tavalla vastattava. Se pitäisi kuitenkin tehdä paremmin kuin esimerkiksi Kansalliskirjasto, joka ei tällä hetkellä luetteloi Fennica-tietokantaan pelkästään verkossa ilmestyviä PDF-julkaisuja. Esimerkiksi musiikin luetteloijille tarkoitettujen yhtenäistettyjen nimekkeiden ohjeluelloista Fennica tuntee vain paperille painetut, pääosin vanhentuneet versiot.

Jätän tässä yhteydessä vain maininnan varaan sen kirjastopoliittisen muutoksen, jonka seurauksena erityisesti kirjastojen hallinnollisessa johdossa on yleistynyt kokoelmia, luettelointia ja tiedonhakua vähemmän tärkeänä palvelun osana pitävä näkemys. Tällä muutoksella voi olla erityisesti musiikin luettelointiin dramaattisia vaikutuksia, koska keskimääräistä työläämpänä urakkana musiikin luettelot ovat ensimmäisinä leikkauksia ja säästöjä etsivien hampaissa. Poliitiikan muutos voi vaikuttaa niihin edellytyksiin, joita meille luetteloinnissa sallitaan.

2. Bibliografisen kuvailun muuttunut tehtävä

Dokumentointi eli luettelointi on perinteisesti jaettu kolmeen isoon kokonaisuuteen: dokumentin kuvailuun, hakupisteiden valintaan sekä sisällönkuvailuun eli luokittamiseen ja asiansanoitukseen. Modernissa ajattelussa tästä jaosta on pyritty pois ja otettu käyttöön termi *bibliografinen kuvailu*. Myös musiikin tarjonnan maailmassa on tapahtunut muutoksia, jotka vaikuttavat tehtäväämme.

Verkkoluettelot simuloivat edelleen vanhoja pahvikortteja, mutta vaikka perinteisen kuvailutiedon syöttäminen jatkuu entiseen malliin, melkoinen osa informaatiosta on joko vähämerkityksistä tai muuten huonosti ihmisaistein hyödynnettävää dataa. Tiedämme, että Deccan päämaja on Lontoossa ja Ondinen Helsingissä, mutta kirjaamme tämän tiedon MARC-formaatin sille varaamaan paikkaan uudestaan ja uudestaan. Julkaisun vastuullisuustiedot ovat varsinkin asiakkaille usein sekavia ja huonosti avautuvia, mutta silti jäljennämme ne suoraan julkaisusta kaikkine virheineen.

Osa muodolliseen kuvailuun käytettävästä työstä ja ajasta menee hukkaan. Ei siitä välttämättä mitään muuta haittaa ole, mutta kun resursseista on pulaa, samat pienet turhuudet uudestaan ja uudestaan kasautuvat aika isoksi asiaksi. Muodolliset kuvailusäännöt pitävät meitä ammatillisesti kahleissa, joista kukaan ei uskalla ensimmäisenä irtautua.

Samaan aikaan hyödynnämme puutteellisesti niitä monia mahdollisuuksia, joita erityisesti huomautuskenttien monipuolinen ja aktiivinen käyttö tarjoaa. Luettelointia hallitsee jonkinlainen minimin hegemonia, jonka seurauksena käytetään hankalasti avautuvia lyhenteitä (korttiluetteloissa niissä oli jotain mieltä, verkossa ei) ja yritetään välttää sellaisen informaation lisäämistä, jota säännöt eivät vaadi.

Verkkoluettelon huomautuskentät tarjoavat kuitenkin loistavan mahdollisuuden selittää ja taustoitittaa asioita, joihin muodollinen kuvailu ei taivu tai joista julkaisun pintatiedot eivät kerro. Modernissa luettelointiajattelussa minimin sijasta tavoitellaan maksimia eli luettelon käyttäjälle niin paljon merkitsevää tietoa kuin mahdollista. Levy-yhtiön kotipaikkaa kiinnostavampaa on kertoa esimerkiksi julkaisuaikaan liittyvää täsmentävää tietoa tyyliin ”Albumi julkaistiin alun perin vuonna 1964, tämä julkaisu sisältää vuonna 1997 tehdyn uudelleen masteroidun ja miksatun version.”

Huomautusalue tarjoaa myös mahdollisuuden lyhyeen julkaisun hahmotukseen tavalla, jota muodollinen sisällönkuvailu ei salli tai joka on tarpeen esimerkiksi mitänsanomattoman julkaisun nimien takia. Varsinkin musiikkikirjallisuudessa on hyödyllistä selittää lyhyesti elämäkerran tai vastaavan lajityyppiä, erityisesti jos tarjonta on runsasta. Kymmenen Elvis-kirjan joukosta on helpompaa niin asiakkaalle kuin henkilökunnallekin löytää oikean tyyppinen, kun jokaista luonnehditaan kentässä 500 tyyliin ”Runsaaseen arkisto- ja haastatteluaineistoon perustuva elämäkerta, joka kattaa sekä artistin elämänvaiheet että uran tapahtumat. Liitteenä koko uran kattava diskografia ja videografia.” – ”Lähinnä toisen käden juoruihin perustuva fanikirja, jonka tiedollinen anti on vähäinen.”

Huomautusalueet toimivat myös tehokkaina hakupisteiden koontipaikkoina sellaisille asioille, joista ei tehdä tai ei voida tehdä erillisiä kirjauksia omiin MARC-kenttiinsä. Kuvailualueet ovat normaalisti sanahaun indeksoinnin piirissä, jolloin sinne lisätyt epäviralliset asiasanat ja vastaavat löytyvät tavallisissa hauissa. Musiikissa on perinteisesti käytetty kenttiä 505 ja 511 systemaattisesti sellaisen tiedon tallennukseen, jota ei kirjata standardimuotoisena omiin hakukenttiin. Jos teosten nimiä ei voida standardoida, ne voidaan silti aina kirjata kenttään 505. Vaikka ison jazz-kokoonpanon jokaisesta soittajasta ei tehtäisi itsenäistä kirjausta, voi soittajien nimistä ja soittimista olla hyödyllistä tehdä perusteellinen kirjaus kenttään 511. Aina kannattaa käyttää muutama sekunti sen miettimiseen, millä lisätiedolla voisi olla löytämistä tai valintaa helpottava vaikutus. Jos sellaista on tarjolla, tieto kannattaa lisätä selkeällä arkikielellä johonkin indeksoitavaan MARC-kenttään. Luettelon käyttäjä kiittää.

Kuvailulla on perinteisesti ollut julkaisun yksilöimisen tehtävä. Tämä on tapahtunut siirtämällä tunnistamista ja yksilöintiä varten riittävä määrä tietoa luettelointitietueeseen. Verkkoluetteloissa on tarjolla tätä usein paljon tehokkaampi visuaalisen informaation tarjoaminen. Kirjan, nuotin tai levyn kansi kertoo yleensä nopeasti – vaikkakaan ei aina – sen, onko osuma se mitä on etsittykin. Tällaisten graafisten elementtien lisääminen systemaattisesti kuvailun osaksi olisi jo suhteellisen yksinkertaista, mutta kirjastojärjestelmät ovat vasta 2010-luvulla ruvenneet tukemaan näyttöjä, jotka internetissä ovat olleet arkipäivää jo kymmenen vuotta.

Kuvailua voidaan jalostaa omin toimin tätäkin pidemmälle. Kaikkea ei tarvitse kirjata itse bibliografiseen tietueeseen, jos lisätietoon pääsee nopeasti käsiksi. Tässä tarkoituksessa olemme HelMet-tietokannassa kokeilleet albumien ja artistien linkittämistä Wikipediaan (tästä lisää myöhemmin). Wikipedian kaltainen verkkoresurssi on suhteellisen helppo ja turvallinen linkitettävä lisätieto, mutta ei välttämättä ainoa järkevä. Mahdollisuudet ovat liki rajattomat.

3. Miksi musiikki on niin eri asia?

Kysymykseen vastaamiseen voisi käyttää koko työpäivän, mutta lyhyempikin vastaus on olennainen pyrittäessä ymmärtämään, millä tavalla ja miltä osin musiikin luettelointi on erilaista. Oman noin 40 vuotta kestäneen musiikin luettelointityön aikana olen vakuuttunut siitä, että musiikin erilaisuus on syytä sekä hyväksyä että ymmärtää mahdollisimman hyvin. Siitä hyötyvät varsinkin kirjastojen tiedonhakupäätelmiä käyttävät kansalaiset.

Musiikin omalaatuisuus liittyy sekä sisältöjen ominaispiirteisiin että julkaisukäytäntöihin. Musiikki ei ole kirjallisuutta eikä sitä useimmiten julkaista kuten kirjallisuutta. Musiikilla on harvoin julkaistun romaanin kaltaista auktorisoitua perusmuotoa, vaan se voi esiintyä lukuisina tulkintoina, käännöksinä, sovituksina, notaatioina jne. Myös musiikin kansainvälisyys synnyttää haasteita, joita kirjallisuuden puolella ei juuri tarvitse ajatella.

Käytännön tasolla ehkä merkittävin julkaistun musiikin ominaispiirre on esiintyminen kokoelmina. Musiikissa varsin pienessä määrässä julkaisuja on yksi teos, pääosin kyse on erityyppisistä valikoimista ja antologioista, joiden kokonaisuuden on päättänyt joko tekijä tai kustantaja. Musiikin luetteloijan näkökulmasta dramaattisin ero on tietenkin siinä, että musiikille on jouduttu rakentamaan suuri joukko aivan omia periaatteita ja käytännön ohjeita. Ilman näiden yleisen päälle rakennettujen musiikin sääntöjen omaksumista on todella vaikeata päästä hyviin tuloksiin vähääkään isommassa kokoelmassa. Ei pidä myöskään väheksyä sisältöjen eli itse musiikin tuntemuksen merkitystä. Monen sääntökohdan tehokas soveltaminen edellyttää kohtalaisen hyvää musiikillista yleissivistystä. Kukaan meistä ei tunne musiikkia tarpeeksi hyvin, mutta mitä parempi tuntuma luetteloinnin sisältöihin on, sitä johdonmukaisemmin pystyy sääntöjen edellyttämiä ratkaisuja tekemään.

4. Hakupisteiden valinta ja rakentaminen

Olen koonnut seuraavaan asioita, joiden muistamista ja systemaattista soveltamista pidän itse keskeisen tärkeänä nykyaikaisessa musiikkisisältöjen luetteloinnissa.

(1) Mikä kaikki voi toimia hakupisteinä

Verkossa olevat kirjastoluettelot ovat perinteisesti tarjonneet kaksi päämenetelmää lähestyä valittuja hakupisteitä. Vanhempi kenttähaku selailunäyttöineen palvelee täsmällistä hakua, jolla halutaan löytää vain hakukriteerit tarkalleen vastaavia osumia ilman ylimääräistä työtä ja vaivannäköä. Sanahaku puolestaan toimii Googlen ja muiden hakukoneiden logiikalla (vaikkei aina yhtä tehokkaalla algoritmilla) palvelun pyrkimyksiä löytää isoista joukoista sekä standardoituja että standardoimattomia merkkijonoja. Kalastuskielellä selailuhaku on kuin juuri oikealla silmäkoolla varustettu verkko, sanahaku kuin trooliveneen perässä merenpohjaa tyhjäksi raapiva troolisäkki.

Jos käytettävissä ovat molemmat menetelmät, miltei mikä tahansa indeksoitu informaatio voi toimia haun ja löytämisen apuvälineenä. Edellytyksenä on kuitenkin aina se, että informaation syöttövaiheessa ollaan johdonmukaisia. Johdonmukaisuus tarkoittaa sitä, että joko systemaattisesti tai melkein aina lisätään tietueeseen kaikki ne elementit, joiden tiedetään olevan hyödyllisiä hakupisteinä. Esimerkiksi kenttää 511 kannattaa käyttää vähemmän tunnettujen esittäjien ilmaisemisessa, kunhan niin tehdään aina kun ei tehdä erillisiä tekijäkirjauksia.

Standardoidun ja ei-standardoidun hakupisteen välillä ei sanahaussa ole varsinaisesti suurta eroa, jos hakuvaiheessa ymmärretään, millä eri tavoilla asiallisesti ottaen sama asia on voitu ilmaista. Standardointi on puolestaan välttämätöntä täsmällisessä selailuhalussa, jossa ei edes yritetä tavoitella satunnaisia merkkijonoja vaan edetään inhimillisen logiikan pohjalta.

Myös sanahakua varten on järkevää käyttää mahdollisimman paljon standardoituja nimenmuotoja. Sanahaun piiriin voidaan kuitenkin saada myös sellaisia ilmaisuja, joita ei ole esimerkiksi hyväksytty virallisiksi asiasanoiksi. Näittenkin kohdalla kannattaa silti pyrkiä johdonmukaisuuteen ja sellaisiin käsitteisiin, jotka ovat yleisesti käytössä. Näin parannetaan todennäköisyyttä, että siihen hakutrooliin osuu hakijalle merkitseviä asioita.

(2) Välttämättömät ja tarpeelliset, hyödylliset ja hyödyttömät hakupisteet

Ammattilaiset voivat kiistellä paljonkin siitä, mitä kaikkia hakupisteitä pitäisi käyttää eri julkaisujen yhteydessä. Olen itse jakanut musiikin hakupisteet neljään ryhmään. **Välttämättömiä** ovat keskeisten tekijöiden ja teosten nimet sekä sisältöä parhaiten kuvaavat asiasanat ja pääluokka. **Tarpeellisia** ovat puolestaan kaikki toistuvasti haun kohteena olevat nimet ja merkkijonot musiikin lajista riippumatta. **Hyödyllisinä** voidaan pitää kaikkia hakua rajaavia ja täsmentäviä hakupisteitä, kun taas **hyödyttömiksi** voidaan nimetä sellaiset, jotka esimerkiksi suuren lukumääränsä ja yleisluonteisuutensa takia eivät käytännössä auta hakujen rajaamisessa.

Se, milloin jokin nimi tai muu hakupiste on välttämätön, tarpeellinen, hyödyllinen tai hyödytön, vaihtelee usein tapauskohtaisesti. Sinänsä välttämätön hakupiste **Mozart, Wolfgang Amadeus** voi olla hyödytön suuren osumajoukon takia, ellei hakua saman tien rajata joillakin muilla tavoilla. Standardimuotoiset teosten ja tekijöiden nimet ovat harvoin hyödyttömiä, mutta tarpeellisuus voi olla vähäinen, jos ei ole kysyntää tai esiintymiä.

Erityisesti asiasanoissa mielekkyys vaihtelee paljon asiayhteydestä riippuen. Termi ”musiikki” on äänitteiden ja nuottien kohdalla yleensä hyödytön, mutta joskus täysin välttämätön kirjallisuudessa, joka käsittelee pääosin muuta kuin musiikkia. Soitinmusiikkiteoksen yhteydessä hakutermi ”soitinmusiikki” on tarpeeton ja hyödytön hakupiste, mutta jos kyseessä onkin pääosin lauluun perustuva popmusiikki, ilmaisu voi olla erittäin hyödyllinen haun rajaaja.

(3) Hakupisteiden standardoinnin tärkeydestä

Pääosa musiikin luetteloinnin ja tiedonhaun ammattilaisista ymmärtää ja hyväksyy hakupisteiden standardoinnin keskeisen merkityksen löytämisen prosessissa. Haluaisin tässä yhteydessä tuoda esiin muutamia perusteluja, joita ei ehkä aina tulla ajatelleeksi.

Erityisesti yleisnimisistä teoksista tehtyjä yhtenäistettyjä nimekkeitä arvostellaan usein niiden kei-notekoisuuden (”miksi ’sinfoniat’, vaikka tässä on vain yksi sinfonia!”) ja monimutkaisuuden takia. Onkin totta, että esimerkiksi nimeke [**Enfantines. Peccadilles importunes. Nro 2, Lui manger sa tartine; sov., huilu, piano, a-molli**] ei ole erityisen asiakasystävällinen. Siksi on tärkeää ymmärtää, ettei tällaisia ratkaisuja tehdä ensi sijassa asiakkaille (tai ainakaan heidän enemmistölleen), vaan asiantuntijalle eli kirjaston työntekijälle. Monimutkaiset nimekkeet on tärkeää rakentaa loogisesti johdonmukaisella tavalla kautta tietokannan, jotta ainakin henkilökuntaan kuuluvat voivat etsityt versiot löytää tai todeta asiakkaalle, että sitä tai tätä versiota ei kokoelmassa ole.

Ei pidä myöskään väheksyä sitä **yleiskäyttöisyyden etua**, joka saavutetaan soveltamalla samoja ratkaisuja kaikissa (tai melkein kaikissa) kirjastoluetteloissa. Asiakas ei asiaa välttämättä ajattele, mutta tiedonhaku kahdessa eri järjestelmässä on luonnollisesti helpompaa, jos molemmissa voi läh-teä samoista oletuksista kuten esimerkiksi siitä, että säveltäjä Pjotr Tšaikovskin nimi kirjoitetaan samalla tavalla niin Rovaniemen kaupunginkirjastossa kuin Helsingin konservatorion kirjastossa. Sekin on hyvä muistaa, että huolellisesti **standardimuotoon rakennettu hakupiste toimii täsmäl-lisemmin sekä selailu- että sanahauissa**. Jos voimme luottaa siihen, että Mozartin oopperan *Die Entführung aus dem Serail* yhteydessä on systemaattisesti käytetty teosluettelonumeroa sovitussa standardimuodossa KV384, voidaan pitkähkön nimen kirjoittaminen sanahaussa korvata koodilla ”KV384”, joka on jokseenkin varmasti uniikki muodoltaan.

(4) Tekijänimet

Pienissä kokoelmissa ei välttämättä kohdata sitä ongelmaa, joka standardoimattomista tekijänimistä voi seurata, kun julkaisuja ja kirjauksia alkaa olla todella paljon. Pienessä kokoelmassa voi käydä nopeasti läpi kaikki viisi ”John Williamsin” levytystä ja todeta, että kaksi on kitaristin, kolme elo-kuvasäveltäjän tuotosta. Kun osumia ”John Williams” -osumia on yli 500, kuten HelMet-järjestel-mässä, on pakko suhtautua vakavasti keinoihin, joiden avulla samannimiset tekijät voidaan erottaa toisistaan.

Pienemmässäkin kirjastossa on ongelmallista, jos Pelle Miljoonan levyistä osa löytyy P:stä, osa M:stä. Vaihtelevat kirjoitusasut ja nimen osien järjestykset ovat aidosti iso ongelma kaikissa kirjas-tojärjestelmissä, vaikka tietysti sitä pahempia, mitä isommasta kokoelmasta puhutaan. Kaikkein vaikein tilanne on kirjastojärjestelmässä, joka ei tarjoa viittausjärjestelmän apua. On vielä suhteelli-sen helppoa etsiä Pelle Miljoonaa sekä peestä että ämmästä, mutta kuinka moni asiakas muistaa, että islantilaiset nimet kirjoitetaan lähes poikkeuksetta suorassa muodossa ja siksi Jón Leifsin teok-set löytyvät jiistä, eivät ällästä?

Kansallinen ohjeluettelo *Hankalat musiikkinimet* ei kata kaikkia hankalia tapauksia, mutta pääosan kuitenkin. Sen ratkaisuja on syytä käydä tarkistamassa ja toimia sitten suosituksen mukaisesti. Joistakin ratkaisuksista voidaan perustellusti olla montaa mieltä, mutta standardointi ei pyri olemaan tuomioistuin vaan enemmänkin liikennepoliisi. Standardointisuosituksen noudattaminen takaa yhdenmukaiset ratkaisut eri kirjastoissa ja vaihtelevissa tapauksissa. Se on ehdottomasti kaikkien etu, vaikka jokin yksittäinen ratkaisu voi karvastella mielessä.

(5) Yhtenäistetyt musiikkinimekkeet

Edellytykset musiikkinimekkeiden rakentamiseksi standardimuotoon ovat parantuneet internetin myötä dramaattisesti. Vielä 1990-luvun alkupuolella oli vain muutama painettu lähde, joiden tarjoaman informaation pohjalta oli tehtävä esimerkiksi kaikki autenttiseen nimenmuotoon ja kieliin liittyvät ratkaisut. Lopputulos ei ollutkaan aina erityisen onnistunut ja monia ratkaisuja on jouduttu jälkikäteen muuttamaan.

Valtavasti parantunut lähdetietojen saatavuus ei kuitenkaan ole muuttanut miksiäkään sitä periaatetta, että **standardimuotoinen nimeke kannattaa rakentaa vain uskottavan tiedon pohjalle**. Vaikka monen julkaisijan tarjoama informaatio on koko ajan tarkentunut, yhä edelleen esiintyy musiikkijulkaisuissa tunnettujenkin säveltäjien teoksia muodossa ”Menuett E-dur” tai ”Dance”. Teemaattisen teosluettelon avulla on joskus mahdollista tunnistaa teos näinkin vähällä tiedolla, mutta useammin joudutaan toteamaan, ettei teosta ole mahdollista yksilöidä. Tällaisesta toteamuksesta pitäisi aina seurata johtopäätös jättää yhtenäistetty nimeke rakentamatta ja tyytyä kirjaamaan teos julkaisussa olevalla tiedolla huomautuskenttään 505.

Törmään itse jatkuvasti standardimuotoisiin nimekkeisiin, jotka on rakennettu teknisesti sääntöjen mukaan, mutta jotka siitä huolimatta antavat virheellistä tietoa, koska julkaisun tietoja ei ole tarkastettu vaan on luotettu julkaisijan sanoon. Näin ei valitettavasti useinkaan voi tehdä joutumatta pahasti harhaan. Isotkin kustantajat julkaisevat vähemmän tunnettujen säveltäjien musiikkia joko virheellisten tai kokonaan omasta taskusta tempaistuilla ja keksityillä nimillä, jotka vain näyttävät oikeilta.

Suomalaisittain huomionarvoinen esimerkki on Folke Gräsbeckin Sibelius-levytysten sarja, joka sisältää kymmeniä eripituisten fragmenttien ensilevytyksiä. Kustantaja BIS on tarjonnut oheislehtisissä taustatietoja ja fragmenttien koodinumeroita, mutta on toisaalta sallinut Folke Gräsbeckin nimetä näitä fragmentteja omin päin julkaisua varten. Inhimillisesti ehkä ymmärrettävää, mutta nimekkeiden rakentamisen kannalta varsin haitallista.

Toinen tärkeä näkökulma on **nimekkeiden standardoinnin ulottaminen kaikkeen musiikkiin**. Useimmissa suomalaisissa kirjastoissa on suhtauduttu pidättyvästi ajatukseen populaarimusiikin teosten nimien yhtenäistämistä. Säännöt eivät sitä kiellä, mutta ohjaavat ajattelemaan, että järjestelmä on rakennettu taidemusiikkia varten. Perinteisesti on populaarimusiikin yhtenäistämistä vältetty myös siksi, että teosten alkuperäisten nimien ja jopa tekijöiden selvittäminen oli niin hankalaa.

Verkkomuotoisten luetteloiden myötä on käynyt kuitenkin ilmeiseksi, että myös populaarimusiikin ja satunnaisesti myös perinmemusiikin nimekkeiden standardointi on sekä järkevää että välttämätöntä. Toisaalta tämän puolesta puhuu kokoelmien suuruus ja verkkoluetteloiden tapa esittää asioita, toisaalta asiakaskuntamme jatkuvasti kasvava kiinnostus populaarimusiikkia kohtaan. Tärkeintä on kuitenkin se, että verkon lähteiden ansiosta meillä on nyt myös mahdollisuus saada riittävästi tietoa ratkaisujen pohjaksi.

Tarkoitukseni ei ole sanoa, että kaikki perinne- ja populaarimusiikki täytyy pystyä standardoimaan. On paljon nimekkeitä, joihin tuskin koskaan kohdistuu täsmällistä löytämisen tarvetta ja tällöin kenttä 505 joko luetellen tai yleisluontoisemmin kuvaillen riittää mainiosti. Rajanveto voi olla vaikeaa, mutta jos lähtee liikkeelle periaatteesta, että suosituimmat ja useimmin esiintyvät nimekkeet ainakin standardoidaan, ei voi mennä pahasti pieleen. Myös käännösversiot ansaitsevat yleensä standardointikäsitteilyn tullakseen kunnolla hakujen piiriin.

Mielestäni pitäisi olla itsestään selvää, että ns. ikivihreät standardoidaan tyyllilajista riippumatta. Laulut ja sävelmät, joita kysytään vuodesta ja vuosikymmenestä toiseen, on aina järkevää järjestää niin, että kysyttäessä ei pelkästään voida todeta, löytyykö vai ei, vaan että hakija voi nopealla silmäyksellä käydä läpi eri variantit löytääkseen tarkoituksenmukaisimman version. Esimerkiksi käännösiskelmän nuottien tarvitsijan ei ole pakko saada käsiinsä käännösversion nuotinnosta, jos tarjolla on alkuperäisen laulun nuotinnos ja vaikka verkosta saatu suomenkielinen teksti.

En itse näe mitään syytä, miksi populaarimusiikkisävellyksiä tulisi käsitellä standardoinnissa eri tavoin kuin taidemusiikkia. Useimmilla ei-taidemusiikkiteoksilla on erottuva, vaikka ei aina kovin omaperäinen nimi. Perinnesävellyksien puolella on enemmän yleisnimiä teoksia ("Polska Etelä-Pohjanmaalta"), joiden yksilöiminen on useimmiten mahdotonta. Mutta suosittu laulut ja vastaavat pystytään yleensä ongelmitta standardoimaan yksilöllisellä tavalla.

Internetin resurssien käyttäminen sävelmien tarkassa tunnistamisessa pitäisi saada musiikin luetteloi-
loijille normaaliksi käytännöksi. Varsinkin afroamerikkalaisen populaarimusiikin esittely Wikipediassa on yleensä niin perusteellista, että laulun kuin laulun alkuperän ja todelliset tekijät voi melkoisella varmuudella selvittää. Tämä työ vaatii usein aikaa, joten sitä ei pitäisi joutua tekemään monessa paikassa uudestaan ja uudestaan. Siksi on järkevää aina vilkaista, olisiko nimeke jo standardoitu esimerkiksi HelMet-tietokannassa.

Ainoa standardoinnin yksityiskohta, joka tuottaa jatkuvasti ongelmia populaarimusiikissa, on erilaisten viihteellisten sovitusten merkitseminen. Populaarimusiikissahan on tavallista, että tehdään moderni versio jonkin vanhan, mutta suosittu melodian pohjalta. Jos kyseessä on lähinnä sanojen vaihtaminen (kuten Elviksen laulussa *Love me tender*, joka on versio George R. Poultonin vanhasta laulusta *Aura Lea*) täytyy vain kaivaa alkuperäinen musiikki esiin ja ilmaista, että kyseessä on uusi versio. Hankalampia ovat tapaukset, joissa napataan pelkkä melodia ja sovitetaan se täysin toiseen tyylikontekstiin (esimerkiksi Seija Simolan esittämä laulu *Näkemiin*, joka hyödyntää Joaquín Rodrigon sävellyksen *Concierto de Aranjuez* Adagio-osan melodiaa) tai tehdään koko sävelmästä sovitus täysin toiseen tyyllilajiin (esimerkiksi Queen yhtyeen versio Englannin kansallislaulusta *God save the Queen*).

Vaikka olemme Suomessa pystyneet ratkaisemaan pääosan eteen tulleista standardointiongelmista valtakunnallisella tasolla, meillä ei ole vielä yhteistä näkemystä siitä, miten merkitä esimerkiksi tuo Queen-versio. Olen itse ehdottanut otettavaksi käyttöön kuvailevia kokoonpanoilmaisuja (kuten viihdeork., viihdeyhtye, jazz-yhtye, rock-yhtye), mutta kaikki eivät ole näistä innostuneet vaan pitävät parempana neutraaleja merkintöjä "soitinyhtye" ja "kamariork." Säännöthän antavat mahdollisuuden kuitata tyylillinen sovitus ilmaisulla "sov.", mutta kun se ei todellisuudessa anna itsestään mitään täsmällisempää tietoa, sen käyttöä voi tuskin suositella mihinkään tilanteisiin.

Usein on järkevää hyväksyä standardoinnin lähtökohdaksi, että versio ei olekaan sovitus vaan vanhaa materiaalia hyödyntävä uusi teos. Olisi aika toivotonta ryhtyä systemaattisesti standardoimaan esimerkiksi Retuperän WBK:n esittämiä ja nimeämiä teoksia, vaikka on usein mahdollista todeta, kenen säveltäjän mitään sävellystä on hyödynnetty (esimerkiksi *Clair de nude* Klo D. Bussi). Kun on etäännytty tarpeeksi kauas esikuvasta, voidaan kohtuudella hyväksyä uusi nimeke ja sen tekijä itsenäiseksi teokseksi.

Joissakin tapauksissa standardoinnista kannattaa ja on syytäkin luopua tietojen ja tiedonlähteiden epäluotettavuuden takia. Esimerkiksi käy blues, jonka varhais historian aikana tuskin kenenkään mieleen tuli murehtia sen paremmin tekijänoikeudellisia kuin bibliografisiakaan näkökohtia. Sen seurauksena on usein mahdotonta todeta jonkin blues-sävelmän alkuperäistä tekijää tai edes nimeä. Hyvät ideat on myös bluesin piirissä käytetty uudelleen ja uudelleen. Siksi on usein järkevintä jättää standardointi kokonaan tekemättä ja vain kertoa, minkä nimisiä versioita levyllä sattuu olemaan. Blues-muusikot joutuivat myös systemaattisen tekijänoikeudellisen ryöstämisen kohteiksi, mistä syystä monen artistin sävellysten tekijöinä vilahtelee levy-yhtiöiden liukkaista liikemiehiä erilaisten salanimien suojassa. Erityisen räikeä esimerkki on B. B. King, jonka sävellyksiä neljä Bihari-veljestä ottivat omiin nimiinsä kokonaan tai osittain osallistumatta mitenkään laulun tekoon.

Standardoinnista ei kuitenkaan ole mitään syytä luopua vain siksi, että alkuperäisen nimen ja tekijän selvittäminen on työlästä. Kaikki hyötyvät siitä, että kirjaston tietokannoissa on mahdollisimman totuudenmukaista tietoa. Tärkeintä on kuitenkin johdonmukaisuus. Ei ole järkevää, jos puolet osuista on muodolle [Aura Lea, englanti (Love me tender) / Poulton, George R.] ja puolet muodolle [Love me tender / Matson, Vera & Presley Elvis], vaikka jälkimmäisen tekijätiedot ovat molemmat osoittautuneet jälkikäteen keksityiksi (*Love me tenderin* sanat teki pääosin Vera Matsonin puoliso Ken Darby, joka ei sopimussyistä kuitenkaan voinut esiintyä tekijätiedoissa).

Kolmas nimekkeiden standardointiin liittyvä näkökulma, jonka haluan ottaa esille, on eri **tiedonlähteiden luotettavuus ja valmiit ohjeluetelot**. Olen jälkimmäisten tekijänä jäävi puhumaan koko asiasta, mutta koska asia on tärkeä, puhun joka tapauksessa.

Menneinä vuosikymmeninä asiat olivat yksinkertaisia, koska kilpailevaa informaatiota oli vähän. Kun aloitin urani 1970-luvun lopulla, taidemusiikkiteoksia koskevaa tietoa ei löytynyt ainakaan pienemmässä kirjastossa juuri muualta kuin Otavan isosta musiikkietosanakirjasta, joka on päässyt luettelointisääntöihin keskeisenä auktoriteettina. Pikku hiljaa kirjastoihin alettiin hankkia ns. teosluetteloita ja kaikkein suurimpiin englanninkielinen Groven musiikkietosanakirja, joka monen vähemmän tunnetun säveltäjän kohdalla oli hyvin pitkään ainoa tarjolla ollut tiedonlähde. Näissä olosuhteissa nimekkeiden standardointi perustui yhden tai kahden lähteen tietoihin, joita oli vaikea kritisoida, kun ei ollut vertailukohtia.

Nykyään tilanne on kokonaan toinen. Painettujen tiedonlähteiden rinnalle ovat tulleet Wikipedia ja sadat erilaiset erityisluettelo, tekijänoikeusjärjestöjen tietokannat ja muut vastaavat lähteet, jollaisista ei aikaisemmin voinut uneksiakaan. Myös julkaisuiden taustatyön määrä ja laatu on parantunut, minkä ansiosta virheitä ja suoranaisia tolkkumuksia on julkaisuissa aiempaa vähemmän. Informaatiokilpailun koventuessa kasvavat kuitenkin myös omalle asiantuntijuudelle ja arvostelukyvyille asetuvat vaatimukset. Ei ole aina kovinkaan helppoa arvioida, mikä kahdesta tai useammasta erilaisesta informaatiosta on pätevin.

Suomalaisilla taidemusiikin luettelooijilla on käytettävänä joukko säveltäjäkohtaisia ohjeluelteloita sekä eri kirjastojen verkkoluetteloiden ratkaisut vertailtavana. Pidän itse järkevänä, että kaikki käytävät valmistuneita ohjeluelteloita ja soveltavat standardoinnissa niissä olevia ratkaisuja. Vaikka suositukset ovat vuosien mittaan myös muuttuneet ja lukuisia virheitä on täytynyt korjata, edustavat nämä ohjelueltelot kuitenkin yleisellä tasolla sellaista asiaan paneutumista, johon useimmilla luettelooijilla ei ole kerta kaikkiaan aikaa, ei vaikka hyllyssä lojuisi kasapäin teosluetteloita.

Kansallisen ohjelueltelon tarjoamien ratkaisujen hyödyntäminen sellaisenaan on järkevää, koska niin tekemällä säästyy merkittävästi aikaa muuhun työhön (tällaisten luetteloiden tekemisen motiivi oli itselläni alun alkaen oman työn säästäminen). Aikaa säästyy sekä ratkaisun miettimisessä että

merkkijonon syöttämisessä, jos käytettävissä on verkkomuotoinen ohjeluetelo, josta nimekkeen voi kopioida omaan luettelointijärjestelmään.

Kaikki näissä luetteloissa tarjotut ratkaisut eivät ole moitteettomia, mutta meillä on virheiden korjaamista varten järjestelmä Luumu-foorumin muodossa. Mikä tahansa ratkaisu voidaan jälkikäteen korjata paremmaksi. Käytän itse aktiivisesti ja melko voimaperäisesti hyväksi internetin tarjoamaa taustatietoa, mutta kaikki ohjeluelteloihin päätyneet ratkaisut ovat silti käyneet läpi myös kokeneen luettelointijärjestelmän harkitsevan siivilän. Luettelointisääntömme jättävät standardinimekkeen tekemiseen tiettyä väljyyttä, jota on perustellun tiedon pohjalta syytä myös käyttää. Jos teoksen nimi on autenttissa lähteissä kolmen rivin pituinen, ei ole huono asia lyhentää se hakukäyttöä varten yksiriviseksi. Standardoinnin tarkoituksena on aina tehdä järkevä löytäminen mahdolliseksi, historiallinen autenttisuus ja ”oikeudenmukaisuus” ovat vain välineitä löytämisen helpottamisen rinnalla.

5. Musiikin tiedonhaun ja löytämisen filosofiaa

Nykyään on muodikasta korostaa, ettei kirjaston luettelon tehtävänä ole auttaa tiedon etsimisessä vaan sen löytämisessä. Vaikka näin todettaessa harrastetaan myös kielellä leikkimistä, on asiassa myös vakava ydin. Modernin luettelon olemassaoloa on vaikea perustella vain sillä, että se tarjoaa apua tietoa etsivälle. Tyydyttävä perustelu löytyy vasta, kun voidaan sanoa, että luettelo auttaa etsityn löytämisessä kaikin käytettävissä olevin keinoin.

Etsiminen on parhaassa tapauksessa vain löytämisen esivaihe. Kirjastojen bibliografiset tietokannat ja hakujärjestelmät eivät kuitenkaan kaikissa tapauksissa edistä löytämistä, vaikka tekevätkin monipuolisen etsimisen mahdolliseksi. Tämä ongelma kärjistyy moderneissa sanahakuun perustuvissa kirjastojärjestelmissä, joissa on luovuttu täsmällisistä kenttähuista ja selailun mahdollisuudesta (Arena, Encore & Co).

Sanahaut ovat erittäin tehokkaita etsimisen välineitä, koska ne varsinkin osavissa käsissä siilaavat tietokannasta valtavan määrän informaatiota nopeasti ja tehokkaasti. Valitettavasti tuloksena kuitenkin on usein datakasa, josta tarvittu ei välttämättä niin helposti löydykään. Ei riitä, että 3500 osuman joukossa on kaksi täsmälleen haettua vastaavaa osumaa, jos järjestelmä ei osaa niitä nostaa hakutulostilan kärkeen. Pääkaupunkiseudun uudemman hakujärjestelmän (haku.helmet.fi) kohdalla emme bisnessalaisuuden takia edes tiedä, millä perusteilla ensimmäisen osumien järjestyksen takana oleva relevanssi on rakennettu. Järkevää tiedonhakua on siksi usein mahdoton tehdä.

Käytännön asiakaspalvelutyössä huomaa nopeasti, kuinka välttämättömiä ainakin musiikissa ja ainakin vähän suuremmissa kokoelmissa ovat suuria joukkoja jäsentävät selailunäytöt (Helmet - luettelo.helmet.fi). Niiden avulla voidaan ryhmitellä tuloksia löytymistä helpottavilla tavoilla. Kun esimerkiksi asiakas tarvitsee tietystä teoksesta tietyn version, on sen löytäminen selailunäytöltä yleensä paljon helpompaa kuin suuren sanahakuosumajoukon läpikäyminen osuma kerrallaan.

Kirjastoissa työskenteleville syntyy nykyään helposti löytämisen illuusio sen takia, että sanahakutekniikat lähes aina löytävät jotain. Ainakin musiikin puolella olisi kuitenkin erittäin vaarallista ruveta olettamaan, että tuo ”jokin” on juuri se mitä on etsitty, ellei hakusana ole ollut erittäin omaperäinen. Emme voi mitään sille, että monet haut kohdistuvat nimiin, joissa ei ole harvinaisia merkkijonoja tai joiden yhdistelmäkään eivät ole erityisen harvinaisia. Siksi on tärkeää ymmärtää, milloin sanahaku on järkevä ja tehokasta, milloin tarvitaan ehdottomasti muita välineitä (jos niitä enää on tarjolla).

Sanahaku on nopea ja tehokas löytämisen väline, kun kohteena on **ainutkertainen merkkijono**. Sellainen voi olla harvinainen tekijänimi (esimerkiksi ”Déodat de Séverac” tai ”1910 Fruitgum

Co.”), semanttisesti selkeä asiasana (esimerkiksi ”kromatiikka”, ”viisikielinen kantele” tai ”sufilaisuus”), uniikki teoksen nimi (esimerkiksi ”Gnossiennes” tai ”Brown shoes don’t make it”) tai sellainen koodinpätkä, joka käytännössä kytkeytyy vain yhteen teokseen (esimerkiksi monet vaikka eivät suinkaan kaikki teosluettelokoodit).

Sanahaku voi toimia kohtalaisen hyvin myös yleisempien merkkijonojen kohdalla, jos hakija osaa soveltaa hakutermien valinnassa Boolean logiikkaa tai ylipäänsä käyttää riittävän monia hakusanoja, jotka sinällään rajaavat osumien määrää. Valitettavasti mitään yleistä oletusta Boolean logiikan tai muuten fiksun hakutekniikan hallitsemisesta sen paremmin kirjastoissa kuin kotona ei voi tehdä. Musiikissa tehokas sanahaku on yllättävän vaikeata ja vaatii asiantuntemuksen lisäksi kokemusta eli runsaasti harjoittelua.

Asian parantamiseksi on myös vaikea tehdä mitään, koska sanahauissa erilaisia vaihtoehtoisia etenemistapoja on kirjaimellisesti lukemattomia. Luetteloijan näkökulmasta kysymys on lähinnä siitä, että pyrkii välttämään kirjoitusvirheitä ja olemaan itse johdonmukainen tietojen syöttövaiheessa. Sanahakutrooli ei pysähdy pohtimaan luettelointifilosofia hienouksia, mutta jos luetteloija on vai-vautunut asioita miettimään, sinne trooliin voi ylipäättään osua löytämisen kannalta olennaisia asioita. Sanahakukaan ei tartu merkkijonoihin, joita ei ole olemassa.

Täsmällisiin tietokenttiin kohdistuva selailuhaku on useimmissa musiikin etsi ja löydä - tilanteissa ylivoimainen työväline. Silläkin on silti omat heikot kohtansa, joista luetteloijan on syytä olla hyvin tietoinen. Emme voi paljoa sille, miten oikein tiedonhakijat näppäilevät haettavia merkkejä, mutta syöttövaiheessa kaikki on kiinni siitä, että me emme tee virheitä, ei ainakaan hakukenttien aluissa.

Merkintarkka haavoittuvuus on toki sanahauissakin merkittävä ongelma (jos kirjoitetaan vahingossa ”Frans List” eikä ”Franz Liszt”, osumia tulee huonosti), mutta selailuhauissa väärin aloitettu tyssää helposti heti alkuunsa. Jos ei muista täsmällisesti, miten haettava ilmaisu alkaa, edes hyvin tehty viittausjärjestelmä ei pysty auttamaan alkuun (kaikkiin teoreettisesti mahdollisiin väärin kirjoitetuihin alkuihin ei voi varautua). Jos täytyy hakea teoksen nimellä, ainakin kahden tai kolmen ensimmäisen sanan täytyy olla täsmälleen oikein näpyteltynä niin syöttö- kuin hakuvaiheessakin, että mitään hyödyllistä alkaa tapahtua.

Viittausjärjestelmällä varustetuissa kirjastojärjestelmissä voidaan selailuhaun tehokkuutta merkittävästi parantaa, mutta eräitä vaikeasti ratkaistavia ongelmia selailuhakuihinkin jää. Ehkä merkittävimmän niistä muodostavat monissa kielissä yleiset artikkelit haettavan merkkijonon alussa. Kaikki hakujärjestelmät eivät automaattisesti reagoi artikkeleihin samalla tavalla, vaan asiat täytyy yleensä hoitaa tapauskohtaisesti. Järjestelmä voi edellyttää ohitusindikaattorin täsmällistä käyttämistä, toisessa järjestelmä ohittaa automaattisesti artikkeleiksi määritellyt merkkijonot eli niistä ei tarvitse pahemmin välittää syöttö- eikä hakuvaiheessa.

Valitettavasti usein kielen A artikkelilla on kielessä B aivan muu merkitys ja käyttötapa. Englannin ”an” on saksassa prepositio, jota ei tietenkään pidä hauissa ohittaa. Johann Strauss nuoremman valssi *An der schönen blauen Donau* on hankala tapaus juuri tässä suhteessa. Tavallisimpien kielten artikkelit ovat suhteellisen helppo järjestelmäkohtaisesti ratkaista, mutta kun siirrytään vähemmän tunnettujen kielten alueelle, luetteloijalta odotetaan yhtäkkiä aikamoista kielitaitoa.

Auktoriteettiviittausjärjestelmän voi rakentaa tehokkaasti vain järjestelmään, jossa haun voi kohdistaa tiettyyn kenttään. Jo tästä syystä yleinen siirtyminen pelkkään sanahakuun nojautuviin järjestelmiin tarkoittaa, ettei näihin välttämättä koskaan rakenneta viittausjärjestelmää.

6. Viittausjärjestelmistä ja niiden puuttumisesta

Viittausjärjestelmä on ikivanha keksintö, jonka modernit verkkoluettelot ovat kuitenkin pääosin unohtaneet kokonaan. Sen paremmin vanhat PallasPro ja Origo kuin nykyinen Axiell-monopolikaan eivät ole kyenneet rakentamaan viittausjärjestelmää, jollainen oli aikoinaan jokaisessa korttiluettelossa. Ikävä tosiasia on, että Suomessa täysin toimiva viittausjärjestelmä on vain HelMet-kirjastoilla ja osittain toimiva tieteellisten kirjastojen Voyager-järjestelmässä.

Miksi viittausjärjestelmän puuttuminen on niin suuri puute? Siksi, että luetteloita käytetään nykyään pääosin ilman asiantuntevan henkilökunnan apua ja siksi, etteivät ammattilaisetkaan pysty muistinvaraisesti hallitsemaan kymmeniä tuhansia nimivariantteja, joista on tehty tai olisi tehtävä jokin viittausratkaisu.

Kirjastojärjestelmät tarvitsevat viittauksia paitsi opastamaan asiakkaita, myös tukemaan sitä osaa henkilökunnasta, jolle musiikki ja sen ominaispiirteet eivät ole tuttuja. Vaikka parhaat erityisosajat pystyvät löytämään asiakkaan kaipaamia hankalia tapauksia myös omin avuin, jokainen heistäkin hyötyy merkittävästi siitä, että bibliografiseen järjestelmään on systemaattisesti lisätty kirjastossa tehdyt ratkaisut.

Viittauksia sinänsä tarvitaan siitä yksinkertaisesta syystä, että ihmisen maailma on täynnä nimiin ja nimityksiin liittyvää vaihtelua. Tarvitaan sopimuksia siitä, mitä nimenmuotoa käytetään ja tarvitaan järjestelmä, joka liikennepoliisin tavoin ohjaa tiedonhakuja oikeisiin uomiin ja kysyttäessä selittää, minne pitää seuraavaksi mennä.

Musiikin puolella on kolme asiaryhmää, joissa kaikissa viittaukset ovat välttämättömiä: ihmisten ja yhteisöjen nimet, teosten nimet ja asiasanat. Yksinkertaisin näistä on **asiasanasto**, koska se on suppea ja tarkasti hallittu. Asiasanojen kohdalla viittausten tarve syntyy siitä, että vaikka asiasanat muistuttavat usein arkikieltä, niillä on sanastossa yleensä täsmällinen semanttinen sisältö, joka voi poiketa siitä, miten termiä arjessa käytetään. Lisäksi tarvitaan tietenkin suuri määrä viittauksia sellaisista asiasanojen kaltaisista termeistä, joista on sovittu, ettei niitä käytetä. Esimerkiksi heavy metallin alalajeja on pilvin pimein, mutta vain pieni osa niistä on otettu sanastoon. Pois jätetyistä on kuinkin hyödyllistä viitata kattokäsitteeseen, jotta haut eivät epäonnistu kokonaan.

Musiikillisten tekijänimien viittaamista helpottaa kansallinen *Hankalat nimet* -tietokanta, joka tarjoaa valmiita ratkaisuja varsin suuresta joukosta helposti eteen tulevia musiikkinimiä. Monessa musiikin lajissa esiintyy säännönmukaisesti niin hankalia nimiä, että vain viittausten avulla voidaan pitää yllä mielikuvaa tilanteen hallitsemisesta. Taidemusiikin puolella kyse on yleensä nimien kieliasusta, mutta populaarimusiikissa outojen nimien suosiminen on johtanut tilanteeseen, jossa tarvitaan jatkuvasti niin asiakkaiden kuin henkilökunnankin opastamista.

Ylivoimaisesti haastavimman tehtävän viittausjärjestelmille aiheuttavat itse musiikilliset teokset, joiden nimikysymykset ovat monimutkainen vyyhti. Voidaan yksinkertaistaen todeta, että vasta kun asiat on tietopuolella ratkaistu ja päätös on tehty, viittausjärjestelmä astuu kuvaan. Periaatteessa viittaaminen on hyvin yksinkertaista: ohjataan käytettävään muotoon tai ohjataan käytettävien muotojen välillä. Käytännössä musiikkiteosten nimien viittaamisessa on eräitä työtä monimutkaistavia seikkoja, joista seuraavassa eräitä esimerkkejä.

Maailmassa on runsaasti **samannimisiä musiikkiteoksia**. Kahden täsmälleen samannimisen kirjan löytäminen on mahdollista, mutta ei helppoa. Musiikin puolella ei esimerkkejä tarvitse edes etsiä, riittää kun sanoo ”Kehtolaulu”. En tiedä, kuinka monta *Kehtolaulu*-nimistä sävellystä maailmassa on kaikkina aikoina sävelletty, mutta HelMet-tietokantaan niitä on tehty toistaiseksi 48 viittausta. Hakutilanteessa ne pitäisi kaikki pystyä erottamaan toisistaan.

Niissä kirjastojärjestelmissä, jotka tukevat tekijä-nimeke -kirjauksia (HelMet ei tue), voidaan Klemetin ja Kasken Kehtolaulut erottaa toisistaan yksinkertaisesti kytkemällä nimekkeeseen tekijän nimi. Tämä ei luonnollisestikaan toimi kunnolla sanahauissa. Mutta ongelmia syntyy myös HelMetin kaltaisessa selailunäyttöjä ja viittauksia tukevassa ympäristössä, kun säveltäjän nimeä ei pystytty kytkemään nimekkeeseen muuten kuin kirjoittamalla säveltäjän nimi nimekkeen loppuun (esimerkiksi [Kehtolaulu (Saarenpää)]). Helmetissä olemme käyttäneet alkusanojen lisäämistä kaarisulkeisiin. Se auttaa laulun tunnistamisessa ehkä paremmin kuin säveltäjän sukunimi, mutta ei auta tilanteissa, joissa saman tekstin ovat säveltäneet monet säveltäjät (esimerkiksi Kiven *Sydämeni laulu*, josta sävelittäjästä HelMet-tietokannassa on Sibeliuksen lisäksi kymmenkunta muuta säveltäjää).

Jos ryhdytään tekemään standardimuotoisia kirjauksia ns. jazz-standardeista, törmätään pian periaatteelliseen kysymykseen siitä, miten suhtautua **musikaaliperinteeseen**. Historiallisesti katsoen se on suoraa jatkumoa eurooppalaiseen operettiperinteeseen, vaikka tyyllisesti musiikki on lähes aina puhdasta viihdemusiikkia. Säännöt lähtevät siitä, että jos operetista irrotetaan yksi laulu, se standardoidaan kokonaisteoksen osana (esim. [Die lustige Witwe. Vilja-Lied]). Saman periaatteen soveltaminen yhdysvaltalaiseen musikaaliperinteeseen on kuitenkin osoittautunut epätarkoituksenmukaiseksi, koska valtava määrä musikaaleihin sävellettyjä lauluja elää omaa elämäänsä sekä laulajien että jazz-muusikoiden tulkintoina ilman että juuri kukaan enää muistaa, mihin musikaaliin laulu on alun perin sävelletty. Olemme HelMet-kirjastoissa päätyneet periaateratkaisuun, jonka mukaan käsittelemme musikaalilauluja itsenäisinä lauluina, emme musikaalien osina. Tämä on ollut järkevä ratkaisu, vaikka luettelointiteoreettisesti sitä voikin pitää epäjohdonmukaisena. Esimerkiksi laulun *Smoke gets in your eyes* tuntee jokainen, mutta kuinka moni muistaa, että sen alkuperäinen esiintymisyhteys on ollut musikaali *Roberta* vuodelta 1933?

Täysin ongelmatonta tämän soveltaminen ei ole, koska osa laulunäytelmistä liikkuu ns. niillä rajoilla ja esimerkiksi Kurt Weillin tapauksessa säveltäjä on tehnyt Euroopassa ”taidemusiikkia”, Yhdysvalloissa ”musikaaliviihdettä”. HelMetissä olemme vetäneet rajan mekaanisesti angloamerikkalaisen ja muun maailman välille. Siten myös Andrew Lloyd Webberin tuotanto käsitellään kuten yhdysvaltalaiset, mutta Claude-Michel Schönbergin *Les Misérables* on taidemusiikkia.

Ilman toimivaa viittausjärjestelmää tällaisia ratkaisuja on vaikea tehdä sekä johdonmukaisesti että hakijan mukavuutta ajatellen.

7. Luetteloinnin tulevaisuudesta

Kirjastojärjestelmille on valitettavasti ominaista tietotekninen sulkeutuneisuus. Olivat ne kuinka näppäriä tahansa muuten, yhteydet ulkomaailmaan on yleensä minimoitu sen varmistamiseksi, ettei kukaan asiaton pääse sotkemaan tietokantaa ja sen rakennetta. Suljettuna järjestelmänä tietokannat voivat toimia sinänsä asiallisesti, mutta luontevaa rajapintaa julkiseen tietoverkkoon ei yleensä ole. Kuitenkin avautuminen internetin resurssien suuntaan on eräs keskeisiä modernin dokumentoinnin periaatteita. Miksi jättää käyttämättä tiedolliset resurssit, joihin olisi helppo päästä tai vain viitata niihin? Järjestelmätoimittajien uudet avaukset verkon suuntaan (Encore, Arena) eivät ole erityisen ilahduttavia. Osataan ehkä hakea kirjan tai levyn kansikuva, mutta muuten konstit ovat aika vähissä.

Toisaalta yleisen rajapinnan puutteesta seuraa se outo asia, ettei kirjastojen tietokantojen sisältämää informaatioon pääse käsiksi googlaamalla. Valtavat tietomassat ovat saavutettavissa vain kirjautumalla kirjastojärjestelmään itseensä. Tämä on erittäin merkittävä puute ja ongelma. Joidenkin kirjastojen tietokannat on sinänsä avattu kolmansien osapuolien hyödynnettäväksi. Ei ole kuitenkaan mitään varmuutta siitä, että kukaan tai mikään organisaatio on kiinnostunut tuomaan yleisen verkkohaun piiriin kirjastojen tietokantoja, vaikka se olisi teknisesti ja hallinnollisesti mahdollista.

Kun emme luetteloijina voi suoraan vaikuttaa siihen, miten hyvin tietokantamme sisältö näkyy maailmalle, vastuullemme jää miettiä, miten voisimme linkittää maailman suljettuun tietokantaamme. Tätä linkittymistä varten on MARC21-formaatissa kenttä 856, joka tähän asti on palvellut lähinnä painetun kirjan verkossa olevaan PDF-versioon linkittämistä. Ei ole kuitenkaan mitään periaatteellista tai teknistä syytä, miksi kenttää ei voisi soveltaa myös muuhun kytkeytymiseen.

Olen itse testailut asiaa rakentamalla linkkejä Wikipediaan, Spotify-palveluun sekä Naxos Music Library -palveluun.

Spotify & Wikipedia

Walk into light http://luettelo.helmet.fi/record=b1138564~S9*fin

Naxos Music Library

Guitar recital http://luettelo.helmet.fi/record=b2061145~S9*fin

Wikipedian linkit joutuu hakemaan ja arvioimaan itse, mutta Spotify-hakuun on Jaska Järvilehto rakentanut hakukoneen, joka tuottaa valmiin 856-linkin löytämästään Spotify-osumasta. Naxos Music Libraryn linkittäminen on toistaiseksi vähän kankeata, koska Naxosiin kirjautuminen katkaisee suoran linkin. Kirjautumisen jälkeen tosin muut linkit voisivat toimia suoraan.

Oma arvioni on, että kirjastojen luetteloinnin on suorastaan pakko kulkea suuntaan, jossa kirjaston oma tietokanta on aktiivisesti ja monella eri tasolla yhteydessä verkon muihin tietoresursseihin, myös ulkopuolisten tarjoamiin kokoelmiin. On täysin mahdollista, että vaikka hallinnollisesti yhtä yhteistä tietokantaa ei kyetä rakentamaan (Melindasta ei sitä ainakaan taida tulla), verkkoa sinänsä voidaan ehkä hyödyntää paljon nykyistä tehokkaammin ja luoda käyttäjälle illuusio yhden luukun palvelusta – sitähan ihmiset oikeasti haluavat.

Asia voi kuulostaa triviaalilta, mutta internetin lyhyt historia todistaa vääjäämättömästi, että vain selkeitä ja helppokäyttöisille palveluille löytyy pysyvää ja laajamittaista käyttöä. Jos luettelomme ovat hankalia ja vaikeapääsyisiä, niiden merkitys jää marginaaliseksi. Hyvä luettelo vastaa ennen muuta tiedon löytymisen tarpeisiin. Jos niihin vastataan hyvin, muuhun ei tarvitsekaan vastata.

Vinkkejä, linkkejä ja osoitteita

Poroila, Heikki

Asiakasta ajatellen : ajatuksia hyvästä musiikin dokumentoinnista. – Helsinki : Suomen musiikki-kirjastoyhdistys, (2011). – ISBN 978-952-5363-44-9

Ainoa **suhteellisen moderni alan oppikirja**, joka sisältää paljon käytännöllisiä liitteitä, mutta ei systemaattista ja kaikenkattavaa MARC-opasta. Sellainen löytyy FINMARCille sovitettuna vanhas-
ta kirjasta *Musiikin atk-luettelointi* (1996). Kovin ajantasaisena tuota sinistä opasta ei voi enää pitää.

Yliopistokirjastojen MARC21:n opas musiikin luetteloijille ei sellaisenaan sovellu yleisten kirjastojen käyttöön, mutta se tarjoaa paljon mielenkiintoista sille, jota asiat kiinnostavat vähän yleisemminkin. Huom! Yliopistokirjastot eivät itse enää käytä tätä ohjetta, koska ovat virallisesti siirtyneet RDA-säännösten käyttäjiksi.

<http://wiki.helsinki.fi/display/marc21musa/Voyager-luettelointiopas+musiikinluetteloijille;jsessionid=251CC74A9C8B42FB3607B37E749DBCAB>

HelMet-kirjastojen musiikin luetteloijille on tehty laaja sovellusopas, jota juuri ollaan päivittämässä.

RDA-tiedotussivut

<https://www.kiwi.fi/display/Kuvailusaantopalvelu/Tervetuloa>

RDA-kuvailusäännöt ovat käytettävissä maksullisessa RDA toolkit -palvelussa:

<http://www.rdatoolkit.org/>.

Kirjastot.fi:n musiikkikirjastotyön ammattilaisille tarkoitetut palvelut on koottu sivulle

<http://www.kirjastot.fi/fi/musiikki>

Kansalliset ohjeluetelot

Hankalat musiikkinimet <http://www2.kirjastot.fi/musiikki/hankalatmusiikkinimet/>

Soitinnimien ohjeluetelot <http://www2.kirjastot.fi/musiikki/soitinnimet/>

Suomalainen esityskokoonpanosanasto: <http://finto.fi/seko/fi/>

Yhtenäistettyjen nimekkeiden ohjeluetelot <http://www.kirjastot.fi/fi/musiikki/yhtenaistetyt>

Kansallisen Luumu-ryhmän sivusto

<http://www.kirjastot.fi/fi/musiikki/luumu-ryhma>

Funktiomerkinnot (muuttumassa)

Soitinlyhenteet (muuttumassa)

Translitterointi

Yleisnimet